

Η Ελληνιστική Κεραμική

Μικρή Εισαγωγή

Πριν από μερικές δεκαετίες η πρόταση μας για ένα φροντιστήριο ελληνιστικής κεραμικής στους φοιτητές αρχαιολογίας απορρίφθηκε πανηγυρικά, αφού η άσκηση των νέων αρχαιολόγων απαιτούσε άλλα εργαλεία, ή καλύτερα δεν μπορούσε να στηριχθεί σε μια ακόμη «άγνωστη» γνωστική περιοχή. Στα χρόνια που μεσολάβησαν έως τις μέρες μας τα νέα ερωτήματα της αρχαιολογικής έρευνας, η αγωνία των ανασκαφέων να κατανοούν κάθε φορά «το εύρημα» όχι μόνο με τη μορφή του, αλλά και με το πλήθος, την τεχνική του και τη χρήση του, άλλαξαν ριζικά το τοπίο. Τα θέματα των ελληνιστικών χρόνων και της κεραμικής τους κατέχουν σήμερα σημαντικό τμήμα του πανεπιστημιακού προγράμματος και ακόμη πιο πολύ της έρευνας με όλους τις δυσκολίες που αυτή συνεπάγεται.

Η τέχνη του πηλού, η παραγωγή πήλινων αγγείων και άλλων σκευών, χρήσιμων στην καθημερινή ζωή, αποτελεί μεγάλο κεφάλαιο της βιοτεχνικής-καλλιτεχνικής και οικονομικής δραστηριότητας των ελληνιστικών χρόνων. Τα υλικά κατάλοιπα της τεράστιας αυτής δραστηριότητας, όπως προκύπτουν από τις αρχαιολογικές ανασκαφές στον ελληνικό και ευρύτερα μεσογειακό χώρο συνιστούν σήμερα μεγάλο και ενδιαφέρον πεδίο επιστημονικής, ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας. Το πλούσιο αυτό ανασκαφικό απόθεμα αναδεικνύει πολλά ερωτήματα καθημερινής ζωής,

οικονομίας, τεχνικής και τέχνης στον ελληνιστικό κόσμο, συγχρόνως όμως θέτει και ζητήματα μεθόδολογίας και διαχείρισης του. Μολονότι στην πραγματικότητα πρόκειται για την αδιάλειπτη συνέχεια της παράδοσης της πανάρχαιας κεραμικής τέχνης και κατά τους ελληνιστικούς αιώνες στις ελληνικές χώρες της Μεσογείου και της Ανατολής, οι νέοι οικονομικοί, ιστορικοί και κοινωνικοί όροι της στον κόσμο αυτόν, δημιούργησαν έναν ξεχωριστό χαρακτήρα στα έργα της ελληνιστικής τέχνης και βιοτεχνίας: Η διακόσμηση της επιφάνειας των αγγείων και κυρίως η απεικόνιση των μύθων, όπως

Ελληνιστική κεραμική από τη Λητή.

τους γνώριζαν οι αρχαϊκοί και κλασικοί αιώνες, φαίνεται ότι υποχώρησαν.

Αντίθετα το πλήθος των προϊόντων σχημάτισαν μεγάλες κατηγορίες προϊόντων, οι οποίες κυριάρχησαν στις μεγάλες αγορές του ελληνιστικού κόσμου, στις μεγάλες κομποπόλεις και τα σπουδαία λιμάνια: τροχήλατα αγγεία, άλλα κατασκευασμένα με μήτρα, άλλα στολισμένα με χρυσά ή κίτρινα και λευκά φυτικά κοσμήματα ή μόνο μελαμβαφή και ερυθροβαφή, βρίσκουν τη θέση τους στα τραπέζια των συμποσίων, τις γιορτές των Ιερών ή των ταφικών διαδικασιών και ακόμη ταξιδεύουν στα αμπάρια των πλοίων στα λιμάνια της Μεσογείου και

της Μαύρης Θάλασσας, μεταφέροντας μαζί με το οικονομικό κέρδος και νέες συνήθειες και ιδέες. Τα πολύτιμα υλικά, όπως τα μέταλλα, το γυαλί και το αλάβαστρο, γνώρισαν ευρεία διάδοση στις μεγάλες αγορές και τις πρωτεύουσες των ελληνιστικών βασιλείων και αντικατέστησαν σε πολλές περιπτώσεις τον πηλό. Συγχρόνως όμως έγιναν αφορμή έμπνευσης για νέα σχήματα και κατηγορίες σκευών και αγγείων. Τη νέα πολυτέλεια της καθημερινής ζωής οι τεχνίτες του πηλού προσπάθησαν να τη μιμηθούν, και η σχέση αυτή «σφράγισε» πολλές φορές την κεραμική των ελληνιστικών χρόνων αλλά και τις αγορές και την καθημερινή ζωή.

Ελληνιστική κεραμική από τη Λητή.

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΛΥΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

2ος αιώνας π.Χ. / 2nd century BC

Τύποι/Types
 ΠΛ9: 1 (Δρούγου 1992, πίν./pl. 26, αριθ./no. 109)
 ΠΛ10: 2 (Δρούγου 1992, πίν./pl. 29, αριθ./no. 116)
 ΠΛ10: 3 (Δρούγου 1992, πίν./pl. 46, αριθ./no. 176)
 Εφέσου/Εrhesos: 4 (Δρούγου - Τουράτσαγλου 1980, 134, πίν./pl. 23, αριθ./no. Π1386)
 ΠΛ12: 5 (Δρούγου 1992, αριθ./no. 203)
 ΠΛ12: 6 (Δρούγου 1992, αριθ./no. 300)

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΛΥΧΝΟΙ ΜΕ ΜΗΤΡΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

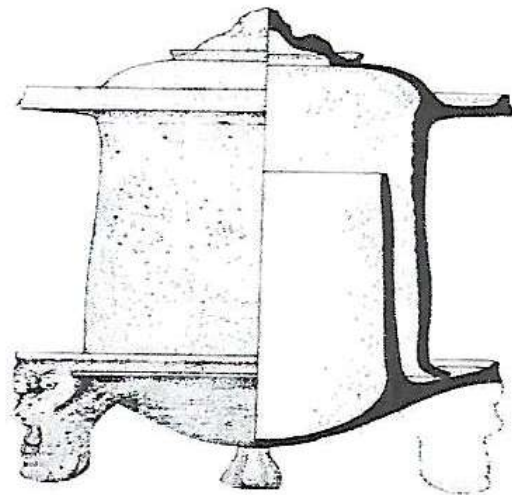
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ/ CHRONOLOGY	 Εφέσου/Εrhesos	 ΠΛ12 (Α)	 ΠΛ12 (Β)	 ΠΛ12 (Γ)	 ΠΛ12 (Δ)
200					
175					
150	↓				
125		↓			
100			↓		
75				↓	
50					↓
25					
0					

Έρευνα-Μεθοδολογία

Παρά το πλήθος των ευρημάτων και εξ αιτίας των δυσκολιών ερμηνείας και χρονολόγησης η ελληνιστική κεραμική έγινε αντικείμενο συστηματικής και εκτεταμένης μελέτης μόλις στο β' ήμισυ του 20ού αιώνα. Βεβαίως δεν έλειψαν στις προηγούμενες δεκαετίες ορισμένα πολύ σημαντικά και θεμελιώδη έργα, τα οποία χάραξαν αποφασιστικά τους δρόμους της έρευνας: προηγήθηκαν οι θεμελιώδεις εργασίες του ιστορικού Rostoftzeff, των αρχαιολόγων Η. Thompson, Ο. Broneer, για την Αθήνα και την Κόρινθο, για να ακολουθήσουν οι σχετικές δημοσιεύσεις, του J. Schäfer για το Πέργαμο και του R. Howland, του Ph. Bruneau, του J. Hayes, της S. Rotroff και άλλων νεωτέρων αρχαιολόγων με δημοσιεύσεις ελληνιστικού υλικού από τις μεγάλες ανασκαφές της Αθηναϊκής Αγοράς, της Κορίνθου, της Δήλου, της Εφέσου ή της Περγάμου. Στο τέλος του 20ού αιώνα η έρευνα εντάθηκε με μεγάλες δημοσιεύσεις αρχαιολογικού υλικού από νέες ανασκαφές, όπως αυτές στη Μακεδονία, και επίσης με τα Πρακτικά συνεδρίων, με σύνθετους προβληματισμούς και επιμέρους θέματα. Αυξάνεται ο αριθμός των σχετικών ελληνικών δημοσιεύσεων, οι οποίες «απελευθερώνουν» πλούσια αρχαιολογική ύλη και πλουτίζουν σημαντικά την βιβλιογραφία.

Η χρονολόγηση των κατηγοριών και των σχημάτων αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα και αναγνωρίστηκε ως βασική προϋπόθεση για οποιαδήποτε άλλη έρευνα της κεραμικής με δεδομένο ότι η χρονολόγησή της επηρεάζει συνολικά τις ιστορικές και αρχαιολογικές εκτιμήσεις ή ερμηνείες αυτής της εποχής. Για τους λόγους αυτούς αναδεικνύεται η ανάγκη αξιόπιστων ανασκαφικών δεδομένων, κυρίως των κλειστών ανασκαφικών συνόλων. Με αφετηρία τη βασική προϋπόθεση της χρονολόγησης της κεραμικής ανοίγει πλέον και ο δρόμος για την εξέταση άλλων θεμάτων, σχετικών με τη χρήση των πήλινων σκευών στις ελληνιστικές κοινωνίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτούν σήμερα τα θέματα της τεχνικής αλλά και της εμπορίας των αγγείων, αφού είναι γνωστό ότι στην ελληνιστική εποχή διαμορφώνονται μεγάλης κλίμακας τεχνολογικά και οικονομικά επιτεύγματα. Η χρήση της μήτρας επιτρέπει την κατασκευή σύνθετων μορφών αγγείων και σκευών, η εύκολη διακίνηση των προϊόντων δημιουργεί κοινούς τρόπους και μόδα στις αγορές και την καθημερινή ζωή. Έτσι χωρίς να χάνονται οι ιδιομορφίες της τοπικής παράδοσής τους, επικρατούν στις χώρες της μεσογειακής λεκάνης τα ανάγλυφα αγγεία, τα κατασκευασμένα

Τριποδική πυξίδα από τη Βέροια
(Δρούγου - Τουράτσουγλου 1991, πίν. 5 & σχέδ. 33).

με μήτρα, τα μελαμβοφή της κατηγορίας «της Δυτικής Κλιτύος» και τα ερυθροβαφή τροχήλατα με μικρά φυτικά κοσμήματα, τα αγγεία Hadra, οι πολύμορφοι λύχνοι, οι εμπορικοί αμφορείς, τα μικρά μυροδοχεία με τα ποικίλα σχήματα, τα μαγειρικά σκεύη, αλλά και τα μεγάλα αγγεία με πλαστικές και ζωγραφιστές μορφές, όπως τα αγγεία Canosa και Centuripe. Η έρευνα προσπάθησε –και συνεχίζει να το κάνει μέχρι σήμερα– να ταξινομήσει όλα αυτά τα είδη σε κατηγορίες, ομάδες με ποικίλα ονόματα και χαρακτήρες, να τις οριοθετήσει γεωγραφικά και χρονολογικά, ώστε να

γίνει κατανοητός ο ιστορικός, ο οικονομικός και καλλιτεχνικός ρόλος αυτής της τεράστιας παραγωγής των ελληνιστικών εργαστηρίων. Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται προγράμματα μελέτης ή Ενώσεις αρχαιολόγων με ενασχόληση σε ειδικά θέματα, όπως λ.χ. των αμφορέων, των λύχνων, των μυροδοχείων ή άλλων πλέον γενικών ζητημάτων. Η προσφορά τους είναι σημαντική, σχεδόν απαραίτητη, μολονότι η δράση τους συχνά περνά αναγκαστικά μέσα από τον κίνδυνο κάθε επιστημονικής έρευνας, δηλαδή τον κατακερματισμό ενός ενιαίου

και πολύπλευρου ιστορικού φαινομένου, του συνδεδεμένου με πολλά άλλα της αρχαίας κοινωνίας, έτσι ώστε να χάνει η ιστορική γνώση την αφηγηματική γοητεία της.

Στέλλα Δρούγου

Ομότιμη Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Επιλογή Βιβλιογραφίας

- Α΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ιωάννινα 1986, Ρόδος 1989.
- Β΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ρόδος 1989, Αθήνα 1990.
- Γ΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Θεσσαλονίκη 1991, Αθήνα 1994.
- Δ΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Μυτιλήνη 1994, Αθήνα 1997.
- Ε΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Χανιά 1997, Αθήνα 2000.
- ΣΤ΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Βόλος 2000, Αθήνα 2004.
- Ζ΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Αίγιο 2005, Αθήνα 2012.
- Η΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Ιωάννινα 2009, Αθήνα 2014.
- Θ΄ Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική, Θεσσαλονίκη 2012, Αθήνα 2017.
- Ελληνιστική κεραμική από τη Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1991.
- Ελληνιστική κεραμική από το Αιγαίο, Μυτιλήνη 1994.
- Ελληνιστική κεραμική από την Κρήτη, Χανιά 1997.
- Ελληνιστική κεραμική από τη Θεσσαλία, Βόλος 2000.
- Ελληνιστική κεραμική από την Πελοπόννησο, Αίγιο 2005.
- Ελληνιστική κεραμική από την Αρχαία Ήπειρο, την Αιτωλοακαρνανία και τα Ιόνια νησιά, Ιωάννινα 2009.
- Θέματα της ελληνιστικής Κεραμικής στην αρχαία Μακεδονία, Αθήνα 2012.
- Βιβλιογραφία ελληνιστικής κεραμικής 1980-1995, Α΄ Ελλάς-Κύπρος, Θεσσαλονίκη 1998.
- Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και Θράκη (ΑΕΜΘ) 1-20, 1986-2015.
- Ι. Ακαμάτης, Πήλινες μήτρες αγγείων από την Πέλλα, Αθήνα 1993.
- Σ. Δρούγου, Ανασκαφή Πέλλας 1957-1964. Οι πήλινοι λύχνοι, Αθήνα 1992.
- Σ. Δρούγου, Βεργίνα. Τα πήλινα αγγεία της Μεγάλης Τούμπας, Αθήνα 2005.
- Σ. Δρούγου - Ι. Τουράτσογλου, Ελληνιστικοί λαξευτοί τάφοι Βεροίας, Αθήνα 1980.
- Π. Θέμελης - Ι. Τουράτσογλου, Οι τάφοι του Δερβενίου, Αθήνα 1997.
- Χ. Καλλίνη, Ελληνιστικός κάρναρος, Θεσσαλονίκη 2007.
- Ζ. Kotitsa, *Hellenistische Tonrhyxiden*, Mainz 1996.
- Ν. Κυριάκου, Η Στενόμακρη Τούμπα της Βεργίνας, Θεσσαλονίκη 2008.
- Ζ. Κωτίτσα, Αιγίνιο Πιερίας. Κεραμική από το νεκροταφείο στη θέση «Μελίσσια», Θεσσαλονίκη 2006.
- Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, Λαξευτοί θαλαμωτοί τάφοι της Πέλλας, Αθήνα 1994.
- S. Miller, *The Tomb of Lyson and Kallikles*, Mainz 1993.
- Ι. Τουράτσογλου, Συμβολή στην οικονομική ιστορία του βασιλείου της αρχαίας Μακεδονίας (6ος-3ος αι. π.Χ.), Αθήνα 2010 (βιβλιογραφία).
- Λ.-Α. Τρακατέλλη, Η κατηγορία των λεγόμενων «ψευδοκυπριακών» αμφορέων. Συμβολή στη μελέτη της πρώιμης ελληνιστικής κεραμικής, Θεσσαλονίκη 2009.
- *Journal of Hellenistic Pottery and material (JHP)* 2016-2017.
- *IARPotHP, Hellenistic Pottery-Bibliography 2014-2016* (by A.Laftsidis).